

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tina Mastnak

Hrana kot sredstvo potrjevanja slovenske nacionalne identitete

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tina Mastnak

Mentorica: doc. dr. Karmen Šterk

Hrana kot sredstvo potrjevanja slovenske nacionalne identitete

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

Hvala mentorici Karmen Šterk za vso pomoč ...

Brez Vas tega dela sploh ne bi bilo. Hvala za prijazen nasmeh v B 208.

*Hvala staršema, ki sta vselej poslušala moje zamisli in ideje
ter mi (kolikor je bilo v njuni moči) pomagala pri uresničevanju le teh.*

*Hvala Matjaž, da mi daješ krila, ko sem na tleh in jih potrebujem, da se dvignem
in za uteži, ko sem previsoko, da me spustijo na Zemljo.*

Hrana kot sredstvo potrjevanja slovenske nacionalne identitete

Prehranjevanje večina ljudi pojmuje kot nekaj vsakdanjega, banalnega, celo nepomembnega, a nujnega za preživetje, hkrati pa različni diskurzi posvečajo vse več pozornosti razpravam, ki vključujejo hrano. Diskurze si posamezniki prisvajamo tako, da jih ponotranjimo in skozi njih se nadalje konstruira naša identiteta, ki je povezana tudi z občutki pripadnosti neki skupini ali narodu. Te razprave se dotikajo predvsem tem našega zdravja in postavljajo meje med zdravim in nezdravim ter pogosto vzporedno tudi med domačim in nedomačim oziroma tujim. Hrana tako ni več 'samo' material, ampak s prihodom v naša usta postaja kultura. Prehranjevanje ima simboličen pomen, ki pomembno vpliva na posameznika, igra pomembno vlogo pri izgradnji njegove identitete in občutkov nacionalne pripadnosti. Ti občutki se vselej konstruirajo skozi razliko do drugega, ki najpogosteje predstavlja nekaj tujega. Zato hkrati, ko uživamo določeno hrano, ki je pojmovana kot tradicionalna narodna hrana, ustvarjamo občutke povezanosti z našo etnično skupino in se ločujemo od ostalih skupin, katerih hrana nam je nepoznana, torej tuja. Hrana predstavlja mesto razlikovanja med posamezniki in med nacijami in je identifikator določene etnične oziroma nacionalne identitete.

Ključne besede: hrana, prehrabna kultura, identifikacija, slovenska nacionalna identiteta.

Food as a means of validation of the Slovenian national identity

Most people consider nutrition as something quotidian, banal, even insignificant, but necessary for survival, however, at the same time, different discourses devote increasing attention to discussions involving food. People appropriate these discourses in a way to internalize them and through them further build our identity, which is also associated with feelings of belonging to a group or nation. These discussions above all touch the themes of our health and set boundaries between healthy and unhealthy, and often the parallel between domestic and non-domestic or foreign. Food is no longer 'just' material, but with the arrival in our mouth becomes culture. Nutrition has a symbolic meaning which significantly affects the individual, plays an important role in the construction of their identity and feelings of national belonging. These feelings are all constructed through difference to another, which often represents something alien. Therefore, at the same time, when we eat certain food, which is seen as a traditional national food, we create feelings of connection with our ethnic group and distinguish ourselves from other groups whose food is unknown to us, so foreign. Food represents the location of the distinction between individuals and nations, and is identifier of a particular ethnic or national identity.

Key words: food, food culture, identification, Slovenian national identity.

KAZALO

1	UVOD	7
2	OSNOVNI POJMI	9
2.1	Identiteta.....	9
2.2	Nacionalna identiteta.....	11
2.3	Nacionalni stereotipi	12
3	POJEM SLOVENSKE NACIONALNE IDENTITETE	15
3.1	Identiteta v prehranjevalnem diskurzu	16
4	PRISTOPI K PREUČEVANJU HRANE	18
4.1	Psihologija prehrane	20
4.2	Hrana v polju diskurza	23
5	SLOVENSKA PREHRAMBNA KULTURA	25
5.1	Zgodovinski pogled.....	25
5.2	Prehranjevalni vzorci.....	27
5.3	Pojem tradicije.....	28
6	HRANA KOT IDENTIFIKACIJSKO SREDSTVO	29
6.1	Slovenska identiteta s kranjsko klobaso «.....	30
6.2	Hrana kot vezivo slovenske nacionalne identitete	33
7	ANALIZA EMPIRIČNEGA DELA	35
7.1	Uvod, zbiranje podatkov	35

7.2	Rezultati in razprava.....	35
7.2.1	Demografski podatki	35
7.2.2	Slovenci živeči v Sloveniji	35
7.2.3	Slovenci živeči v Nemčiji.....	36
7.2.4	Analiza rezultatov	37
8	ZAKLJUČEK.....	39
9	LITERATURA.....	41
	PRILOGA A: Anketni vprašalnik.....	44

KAZALO SLIK

Slika 2.1:	Nekaj funkcij narodnostnih stereotipov	13
Slika 4.1:	Dejavniki, ki vplivajo na izbiro hrane in pijače.....	22
Slika 6.1:	Kranjska klobasa.....	31
Slika 6.2:	Slovenija v Londonu - tudi na kolačkih.....	34

KAZALO GRAFOV

Graf 7.1:	Kako pogosto jeste tradicionalno slovensko hrano?.....	36
Graf 7.2:	Ali se pogosteje odločate za hrano, ki	37

1 UVOD

»Jesti je eden od štirih ciljev človekovega življenja;

kateri so ostali trije, nisem nikoli izvedel.«

(M. Montaigne v Mlakar Adamič 2004, 9)

Opisuje jo mnogo pridevnikov. Lahko je okusna, neokusna, užitna, začinjena, neslana, pekoča, slastna, zdrava, nezdrava, domača, tradicionalna in še mnogo več.

Govora bo seveda o hrani, ki je povsem vsakdanja stvar. Je sredstvo zadovoljevanja potrebe po preživetju. Je sredstvo druženja in ustvarjanja socialnih vezi. Lahko je darilo. V otroštvu predstavlja naš prvi stik z družbo. Vsekakor je pogosto tema mnogih razprav. Tako znanstvenih kot neznanstvenih. Z njo in preko nje lahko izražamo naša čustva. In tukaj ne mislim zgolj na ljubezenska čustva ob obletnicah ali praznikih, ko si podarjamo čokolade in slaščice. Mislim predvsem na identiteto, natančneje na nacionalno identiteto.

Preko hrane in prehranjevanja sporočamo kdo smo in od kod prihajamo. Sporočamo naš socialni status, naš odnos do drugih skupin, odnos do drugih nacionalnosti. Sporočamo našo kulturo. Hrana torej ni samo hrana, ampak je vsebina kulture; zapisana je v naše gene. Hrana vpliva na nas, nas determinira, izgrajuje in dopolnjuje v določenih točkah subjektivitete in sodeluje pri identitetnem oblikovanju.

Preko različnih prehranjevalnih praks se ustvarjajo medsebojni odnosi v družbi in posledično z njimi tudi razlike. Hrana tako hkrati predstavlja element združevanja in odtujitve. V preteklosti so s hrano in prehranjevanjem povezani običaji označevali posameznikovo moč in status v družbeni shemi.

Ker je pojem (kolektivne) identitete družbeni konstrukt, predvidevam, da tudi identitete, ki so povezane s kulinariko nekega etničnega oziroma nacionalnega prostora, niso statične, enkrat za vselej determinirane. Predvidevam pa, da ima hrana, ki je družbeno posredovana, vendarle tudi esencialne pomene, torej, da so na videz banalni pojmi, kot so goveja juha, orehova potica ali kranjska klobasa, sicer polisemični, večpomenski, obenem pa tudi relativno stabilni, skozi čas nosilci kolektivnih identitet. Namen diplomskega dela je torej preučiti, ali in na

kakšen način je hrana identifikator določene etnične oziroma nacionalne identitete ter morebitni utemeljeni zadržki tovrstnega pristopa.

V diplomski nalogi se sprašujem, kako hrana kot materialno sredstvo, vpliva na posameznika, kako oblikuje njegovo izgradnjo identitete in občutke nacionalne pripadnosti. Zanima me, ali res občutimo čustva slovenske nacionalne pripadnosti, če v nedeljo za jedilno mizo s krajnsko klobaso v roki z žlico zajemamo govejo juho. Odkrivala bom, ali se za pojmi kot so na primer kuharski recepti, jedilni obrok itd. skrivajo kakšni globlji pomeni, ki nakazujejo najrazličnejše oblike odnosov, sporazumevanja, razslojenosti med družbami, narodi, kulturami. Osredotočila se bom na pogoje za izgradnjo tako imenovane slovenske »kulinarične MI zavesti« (Luthar 2009, 29).

Moje raziskovalno vprašanje se glasi: »Ali hrana lahko predstavlja konstitutivni element nacionalne identitete in če da, na kakšen način?« Zanimalo me bo torej, ali je hrano mogoče označiti kot sredstvo kolektivne identifikacije na primeru slovenske nacionalne identitete in obenem sredstvo razlikovanja od drugih.

Raziskovanje je temeljilo na teoretični osnovi, torej na preučevanju sekundarnih virov in na empiričnem delu, ki ga predstavlja primerjalna študija, v kateri sem na podlagi anketnega vprašalnika ugotavljala razlike v percepciji pomena hrane kot nosilke neke etnične oziroma nacionalne identitete med Slovenci, ki živijo na teritoriju države Slovenije in Slovenci, ki živijo v Nemčiji.

2 OSNOVNI POJMI

2.1 Identiteta

»Ni je identitete brez razlike in protislovja.«

(Dolar 2003, 29)

Ljudje potrebujemo identiteto. Naša temeljna potreba je večno iskanje identitete, iskanje našega lastnega 'jaza' (Fromm v Mihelač 2011, 16). Še posebno danes, ko živimo v skoraj popolnoma tehniziranem svetu v t.i. omrežni družbi, se še pogosteje ustavljamo pri pojmovanjih, ki se dotikajo identitete. Vse več znanstvenih in neznanstvenih diskurzov se dotika problematike iskanja identitete, identitetne krize in izgubo »prave« identitete.

Za lažje razumevanje pojma identitete (predvsem nacionalne identitete), ki ga nadalje uporabljam v diplomski nalogi, se bom osredotočila na nekaj razlag samega termina identitete in na različne pomene, ki jih ta nosi s sabo. Naj omenim, da se mnogo avtorjev v svojih delih sklicuje na takšno ali drugačno vrsto identitete, jo definira, se nanjo naslanja ali pa jo vsaj bežno omenja, zato se bom osredotočila na (po mojem mnenju) najbolj reprezentativne razlage termina.

Ule (2000, 322) jo interpretira takole:

Identiteta je okvir za samoprepoznavanje socialne enote kot identične v času in prostoru. Omogoča jezikovno nanašanje posameznika ali kake druge socialne enote na samega sebe. Identiteta je minimalna socialna institucija, ki definira subjekt za komplementarnega akterja. Omogoča socialno prepoznavanje posameznika ali kake druge socialne enote kot identične skozi različne situacije. Je presečišče individualnega in družbenega, subjektivnega in objektivnega v in na subjektu. Identiteta tako postane tako socialni označevalec osebe kot socialne enote.

Po Meadu in Pagonu je identiteta sposobnost posameznika, da je ta lahko samemu sebi objekt (Pagon 2003, 10) oziroma da ima sposobnost sebe postaviti v položaj drugega (Mead v Ule 2000, 162).

Razlaga termina, ki nekako najbolj povzema bistvene elemente opredelitev identitete drugih avtorjev prihaja po Zupančiču: »Identiteta je /.../ zaznavanje in doživljanje sebe kot ločenega in različnega od drugih, /.../, doživljanje celovitosti in kontinuiranosti sebe v času /.../ ter občutek psihosocialne recipročnosti, tj. skladnosti med posameznikovimi predstavami o sebi in tem, kar zaznava, da drugi vidijo v njem in pričakujejo od njega« (Zupančič v Kopal 2000, 25).

Večina avtorjev poudarja, da je značilnost identitete ta, da vselej hkrati vključuje občutke pripadnosti in posledično z njimi tudi občutke različnosti. Ti občutki se vselej razvijejo, ko smo v interakciji s člani naše ali druge skupnosti, znotraj katerih iščemo identifikacijske faktorje in o katerih si oblikujemo neke specifične predstave. Južnič (1993, 140) pravi, da je »v človekovi skupinski /.../ zavezanosti njegovo družbeno sidrišče« in v tem je »ustaljenost identitete, ki izhaja iz občutka pripadnosti. Brez tega ni mogoče reševati eksistenčnih vprašanj.«

Z nekaterimi skupinami smo si bolj podobni, z drugimi manj. In na podlagi teh podobnosti se izoblikuje skupinska identiteta, med katero prištevamo tudi nacionalno identiteto. V tej naši skupinski zavesti pa se hkrati z občutkom pripadnosti ustvarja še močnejši občutek različnosti (do drugih skupin) in prav na podlagi te razlike do drugih, se krepi naš občutek skupinske pripadnosti (Musek 1994). Skupinska identiteta zajema »celoto predstav o skupini, s katero se posameznik identificira in po katerih se (v njegovih očeh) ta skupina razlikuje od drugih skupin /.../«. (Musek 1994, 16) Posameznik se povezuje z določeno skupino zaradi bistvenih potez skupine, ki jih pridobi in ponotrani že zelo zgodaj (v otroštvu). Te poteze so kultura, jezik, ozemlje, rituali, zgodovina, običaji in hrana.

V današnjem času, ko se vsakodnevno vse bolj poudarja pomen individualnosti in enkratnosti, se pri posameznikih opaža večji interes za iskanje in potrjevanje nekih skupinskih oziroma kolektivnih identitet, med katere spada tudi nacionalna identiteta. Posamezniki vse bolj potrebujemo občutek pripadanja neki skupnosti. Menim, da je temu tako, ker je skozi skupino lažje oblikovati svoj 'jaz', svojo lastno identiteto. In iz tega lahko ugotovimo, da je naša identiteta oblikovana iz strani družbe. Posameznikova »identiteta (razen v posebnih primerih) ni samo njegova zasebna stvar, ampak je odvisna od priznanj in prepoznanj, ki jih je posameznik deležen v očeh drugih« (Južnič v Mihelač 2011, 17).

2.2 Nacionalna identiteta

Na področju čustev, ki so povezana z občutji pripadnosti določeni skupini, natančneje narodu, je razlaga identitete novejša. Gre za t.i. nacionalno identiteto, ki je na »ideološki ravni rezultat procesa identifikacije individuov s svojo Nacijo /.../«. Posamezniki se torej identificiramo z neko nacionalnostjo tako, da se prepoznamo v pozivu naroda (Žižek 1993, 26). Smith opredeli to vrsto identitete kot »n/enehno reproduciranje in reinterpreteriranje vzorcev vrednot, simbolov, spominov, mitov in tradicij, ki tvorijo značilno dediščino narodov, in identificiranje posameznikov s temi vzorci, z dediščino in njenimi kulturnimi prvinami« (2005, 30).

Določitev neke nacionalne identitete vsekakor ni enostavna naloga, saj ta ne predstavlja zgolj ene množice, ampak unijo več množic. Ta vrsta identitete je ena najbolj zapletenih identitet, saj je sestavljena iz mnogih drugih identitet, kakršni sta na primer kulturna in etnična identiteta. Te identitete različni avtorji pojmujejo različno. Nekateri jih enačijo, spet drugi strogo ločujejo. Naj navedem zgolj nekaj primerov opredelitve teh treh identitet:

- »etnično in nacionalno sta dve skupinski identiteti, ki sta generično povezani, vendar je pri tem etnična identiteta prednacionalna ali subnacionalna, nacionalna identiteta pa nadetnična oziroma postnacionalna« (Vracan v Mihelač 2011, 20)
- »nacionalna identiteta je ena od oblik kulturne identitete« (Smith v Mihelač 2011, 20)
- »kulturna in nacionalna identiteta se pomembno razlikujeta med seboj« (Kivikuru v Mihelač 2011, 20)
- »kulturna, etnična in nacionalna identiteta so ozko prepletene in delujejo refleksivno (Šabec v Mihelač 2011, 20).

V tej diplomski nalogi bom uporabljala izraz nacionalna identiteta v smislu Šabčeve razlage prepletenosti s kulturno in etnično identiteto. Torej, kadar zapišem slovenska nacionalna identiteta, imam v mislih vse vidike pripadanja slovenskemu narodu oziroma slovenstvu, ki ima povsem svojo osebnost, ki se od drugih nacionalnih identitet loči po kulturi, jeziku, umetnosti, zgodovini, mitih, znanosti, običajih in seveda tudi kulinariki. Občutek nacionalne identitete je posredovan preko družbenih vrednot, norm in pravil, ki so odvisne od »določenega prevladujočega kulturnega repertoarja« (Kotnik 2001).

Vsaka identiteta, ki jo posamezniki posedujejo, nosi s sabo tudi čustveni naboj. Ta je posebej prisoten v kontekstih nacionalne identitete, ki posameznikom ponuja »beg od družbene negotovosti in pridobitev 'statusa'«. Pri nacionalnem poistovetenju je posameznikom na voljo več vsebin (Mihelač 2011, 23). Med temi vsebinami je pomemben element tudi hrana. Nenehno vzdrževanje nacionalne identitete z vsakdanjimi praksami in običaji kot so na primer razna praznovanja, kjer je močno vezivo med ljudmi ravno hrana, je »pogoj, s katerim posameznik lahko ponotranji nacionalno identiteto kot svoj drugi alter ego« (Mihelač 2011, 23).

2.3 Nacionalni stereotipi

»/S/tereotipi vplivajo (tudi) na samoprepoznavanje tistih, ki so njihov predmet.«

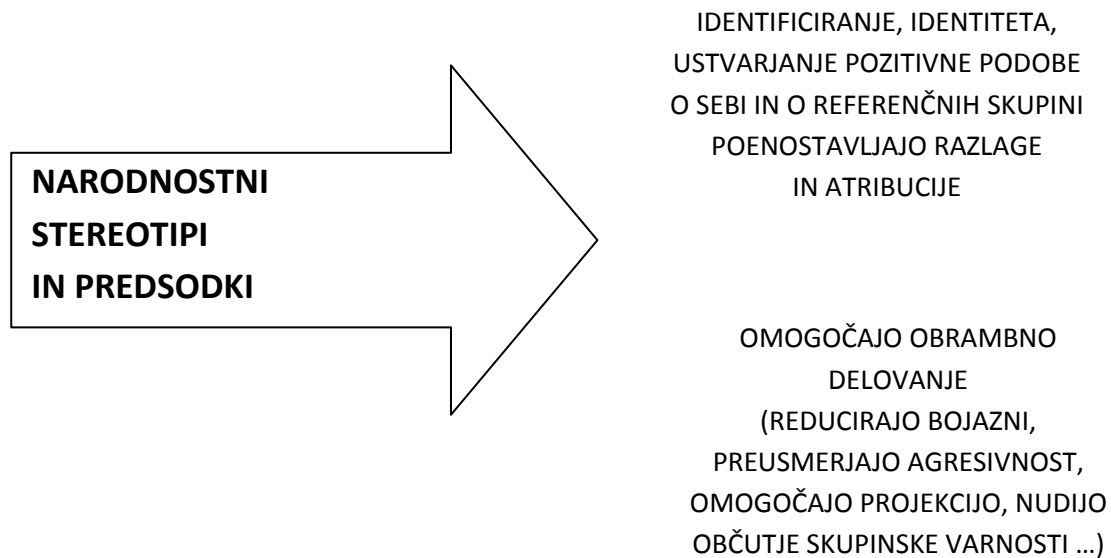
(Mlekuž 2008, 118)

Ljudje se vsakodnevno primerjamo z drugimi in si na ta način ustvarjamo podobo tudi o nas samih. Vse to počnemo preko določenih prepričanj, stališč in pogosto sodb, ki se nanašajo na lastnosti in značilnosti teh drugih in jih s skupnim izrazom imenujemo stereotipi. Stereotipi so v naših vsakdanjih življenjih še kako prisotni in živi. Ti delujejo najlažje tako, da s svojo prisotnostjo ustvarjajo razlikovanje med skupinami z uporabo vrednostnih sodb in predsodkov, ki ne temeljijo na nekih kritičnih in logičnih presojah, ampak na nekritično posplošenih predstavah (Musek 1994, 27). Stereotipi »pomagajo ohranjati obstoječo družbeno hierarhijo in ekonomske, psihološke in socialne koristi« (Šabec 2006, 21).

Posebno razširjeni, močno zakoreninjeni in stabilni so nacionalni stereotipi. Prepričana sem, da doletijo vsakega izmed nas, vsakega pripadnika določene skupine, vsak narod. Najpogosteje so vezani na osebne lastnosti pripadnikov naroda, ki jih označujemo z negativno ali pozitivno konotacijo. In te sodbe vsebujejo vrednostne označbe, ki temeljijo zgolj na binarnih opozicijah kot so dobro in slabo, pozitivno in negativno, slovensko in neslovensko itd. Uporaba nacionalnih predstav o drugih je po mnenju Šabčeve (2006, 76) »le eden od načinov vzpostavljanja jasnih ločnic med 'nami' in 'drugimi', pri katerih so pripadniki

drugih skupin, etnij, narodov, nacij, ras ... izrazito reducirani na zbir preprostih in relativno ustaljenih pripisanih lastnosti.«

Slika 2.1: Nekaj funkcij narodnostnih stereotipov

Vir: Musek (1994, 32).

Po besedah Šabčeve (2006, 72), so najpogostejši in najmočnejši stereotipi določene nacije, ki se nanašajo na njene sosednje nacije, na katere mejijo. Često se ti predsodki opirajo na »etnično folkloro in zgodovinske zamere« (Šabec 2006, 76). Torej hkrati, ko govorimo o slovenski hrani, že postavljamo mejo in jo ločujemo od na primer sosednje italijanske, avstrijske, hrvaške ali balkanske in ameriške hrane ter s tem konstruiramo razlikovanje od identitet povezanih s temi območji. Na razliko med 'nami' in 'njimi', ki so popolnoma drugačni od nas, se prilepijo številni predsodki in stereotipi.

Nacionalni stereotipi so tudi zelo odporni in stabilni, saj vsebujejo več funkcij (Walace v Šabec 2006, 77-78):

- »strukturirajo svet izven opazovalca, torej naroda ali nacije, ki se poslužuje stereotipov, z že oblikovanimi referenčnimi okvirji«;
- »poudarjajo občutek pripadnosti«;
- »pozitivno razlikujejo lastno skupnost od druge, zlasti če obstaja med njima prevelika podobnost in izrazite težnje po medsebojnih interakcijah«
- »vnašajo kohezivnost v skupnost s poudarjanjem skupnih vrednot in navad lastne skupnosti v nasprotju s stereotipizirano«.

3 POJEM SLOVENSKE NACIONALNE IDENTITETE

Vsak narod ima določene lastnosti, po katerih je prepoznaven, specifičen in drugačen od sosednjih nacij. Slovenci se počutimo zlasti ponosne ob besedah kultura, jezik, izročilo, običaji, saj te že po tradiciji veljajo za temelje slovenske nacionalne identitete. Nacionalna identiteta ima v slovenskem prostoru zelo zgodovinski predznak, »/.../ v realnem življenju bremeni vest in zavest novih generacij z moralnimi in lojal(istič)nimi zahtevami za nazaj /.../« (Pagon 2003, 10). Nacionalistični diskurz določa Slovence z vrsto atributov, kot 'pravega Slovenca' pa stereotipno določa tistega, ki »ljubi svoj narod« (Štrajn 1995, 164).

Pojmi kot so kultura, identiteta in nacionalnost imajo nek ambivalenten vrednosti predznak. V sebi nosijo idejne naboje, ki so se utrjevali (ali pa tudi krhali) skozi zgodovino slovenstva, ki je preživelo samo zaradi in skupaj s kulturo. Ker je tudi hrana vsebina, ki predstavlja del slovenske kulture, predvidevam, da so Slovenci (predvsem v preteklosti) potrjevali občutke svoje nacionalne pripadnosti tudi preko prehranjevanja. Pri tem mislim ne samo in zgolj na hrano, ampak tudi na proces prehranjevanja, torej na prehranjevalne obroke, kot pomemben družbeni del prehranjevanja, na pripravo hrane in na vse kar je povezano s to kulinarčno entiteto.

Slovenska nacionalna identiteta se je skozi zgodovino visoko cenila. Razlog za to je morebiti v »zgodovinski konstrukciji slovenstva« (Štrajn 1995, 164), torej v zaprtosti dežele, ki se je skozi stoletja, zaradi ozemeljske ogroženosti in tuje nadvlade, branila vsakršnih tujih vplivov (Pagon 2003, 13). In branila se je tudi hrane. Kar je slovenski nacionalni identiteti pomenilo tuje/zunanje, je hkrati pomenilo boj med 'nami' in 'njimi', med 'domačim' in 'tujim'.

Tukaj velja omeniti tudi posebnost, ki je značilna za Slovence in sicer je to zavest, da smo »mejni narod« (Trstenjak v Musek 1994, 173). Vselej smo bili majhni in oblikovani iz strani tujega. In ravno ta zavest skupaj z zavestjo o majhnosti posredno vpliva na nacionalno zavest in ustvarja »ksenofobično črto v njej« (Štrajn 1995, 162) tako, da ustvarja »drugačno razmerje do tujine in tujcev kot je to pri velikih narodih« (Musek 1994, 173). Takšna občutja so lahko rezultirala v oblikovanju obrambnega mehanizma do vsega, kar je tujega, torej tudi do hrane.

Vendar pa je za vsako identiteto (kot sem že zapisala) potrebna razlika, odmik od dotlej znanega, »prerezanje niti, ki nas vežejo na korenine, potujitev dotlej domačega«. Nacionalna identiteta »ima svoj smisel le, kolikor ne deluje kot fiksno merilo za odmerjanje domačega in tujega, našega in ogrožajočega, temveč šele z dejanji, ki subvertirajo samo dotlej veljavno merilo, ga premestijo in zakoličijo na novo« (Dolar 2003, 33–34).

3.1 Identiteta v prehranjevalnem diskurzu

»Hrani, da postaneš značaj.«

(Trunk v Žižek 1987, 32)

Vsak posameznik se socializira v nekem okolju, v neki kulturi, v neki materialnosti. Ta materialnost ga oblikuje in opremi z določenimi koncepti, s pomočjo katerih se realizira njegova identiteta. Ta materialnost je povezana s fizičnim, z našim telesom torej. Posledično je z vnosom hrane v telo povezana tudi s prehranjevanjem kot takim. To vsakodnevno ponavljajoče se dejanje ima pomembno vlogo in dodaten simboličen pomen. Ti pomeni pa imajo pomembno vlogo pri konstruiranju sveta posameznikov, saj »strukturirajo naša dejanja in nezavedno umeščajo družbene vloge in kulturne kategorije, percepcije, identitete in razlikovanja« (Mlekuž 2008, 39).

Posamezniki vselej ponotranjimo zunanje imperitive in zahteve družbe po kontroli, ki naše telo označujejo in oblikujejo v objekt, ki ga tako imenovani »drugi« vselej interpretirajo in konceptualizirajo. Naše telo postane tako nadzorovano in regulirano iz strani oblasti, mi pa se tega procesa niti ne zavedamo. Prehranjevanje predstavlja osrednjo prakso izgradnje telesa in identitete, ki oblikuje ostro mejo med »jaz« in »drugi« (Kotnik 2001, 876).

Razlikovanje je povezano z diskurzom moči, saj vključuje prakso označevanja in stereotipiziranja, ki je vselej subjektivno početje in nima nikdar nevtralnega predznaka. Vselej, ko govorimo o nekemu, o neki identiteti, nezavedno izključujemo drugo identiteto. Torej, ko govorimo o slovenski nacionalni identiteti nekako nevede avtomatsko vzpostavljamo razliko do drugih nacionalnosti. Identiteta je vselej razlika od tako imenovanega »Drugega« in nacionalna pripadnost je vselej odvisna od tega »Drugega«. Za obstanek nacionalne identitete »mora namreč razlika do drugega vedno obstajati in pri tem se zdi, da niti ni tako zelo pomembno, s čim jo zapolnimo« (Mlekuž 2008, 117).

Kako je potem hrana kot materialno sredstvo, ki je vsepovsod obče razumljena kot zgolj sredstvo preživetja, lahko sredstvo potrjevanja (in posledično tudi zavračanja) določene identitete?

Hrana kot neka zunanja stvarnost, kot material, pride s procesom prehranjevanja v naše telo. Od 'zunaj' stopi 'znotraj' in zamaje našo identiteto. Kajti vse kar je 'zunaj', kar ni 'naše', je tuje in nedomače in kot tako vredno nezaupanja (Kotnik 2001, 870). Tako se ustvarja ločnica med 'jaz' in 'drugi', med 'nami' in 'njimi'.

Ta delitvena funkcija hrane pa ne pomeni zgolj razločevanja med posameznimi družbenimi skupinami. Godina-Golja (1996, 10) pravi, da je ta funkcija tudi »pomemben dejavnik identitete verskih oziroma etničnih skupin in močno vpliva na izoblikovanje tako imenovanih nacionalnih jedi«.

4 PRISTOPI K PREUČEVANJU HRANE

»Kategorije užitnega in neužitnega so kulturno utemeljene /.../«

(Tivadar 1998, 64)

Prehrana je bila skozi preteklost najpogosteje razumljena in skoncentrirana na njeno osnovno nalogo zadovoljevanja fizioloških potreb. Šele z razcvetom antropoloških in etnoloških raziskav v drugi polovici dvajsetega stoletja se je pojmovanje hrane pričelo spreminjati in dopolnjevati z razlago, da je hrana pomembna kulturna dobrina in predstavlja »enega temeljnih človeških segmentov človeške kulture« (Godina-Golja 1996, 9).

Na področju znanstvenega raziskovanja najdemo dandanes mnogo disciplin in ved, ki se ukvarjajo s študijami o hrani, vendar pa je med njimi vsekakor dominirajoča antropologija. Antropologija je namreč holistična znanost, ki »integrira interpretativne pristope, različna pomenjenja in perspektive ter orientacijske kritike« (Kotnik 2001, 864).

Zaradi osrednje vloge hrane v raznih kulturah, so antropologi pričeli proučevati prehranjevalne sisteme raznih primitivnih ljudstev in se tako pričeli bolj sistematično ukvarjati s hrano kot simbolnim redom vsake družbe, ki je močno integrirana v vse aspekte življenja (Counihann in Van Esterik v Kotnik 2001, 864).

Obdobje klasične antropologije je na diskurz o hrani izoblikovalo naslednjo perspektivo: z vidika simbolne narave hrane in prehranjevalnih ritualov določene kulture ugotavljati, kaj te prakse pomenijo (Kotnik 2001, 865). Od druge polovice 19. stoletja so se intelektualci zanimali le za (po njihovem mnenju) »značilne tradicionalne jedi, ki so /.../ postale pri zatiranih slovanskih narodih simbol nacionalne pripadnosti /.../«. V tem obdobju se tudi na Slovenskem pojavi pojem tradicionalnih oziroma narodnih jedi, npr. potica in žganci, ki jih večina prebivalstva kot tipično slovenske razume še danes (Makarovič v Godina-Golja 2004, 69).

Nadalje so antropološke raziskave ugotovile, da skupine ne uporabljajo za prehrano vsega, »kar je objektivno gledano užitno in hranilno« (Tivadar 1998, 64). Ljudje jemo določeno hrano, jo začnimo z določenimi začimbami, jo jemo pod določenimi pogoji, z določenimi ljudmi. Vse to počnemo zaradi nekih družbenih vzgibov, ki se jih niti ne zavedamo. In ti

zunanji kolektivizirani dejavniki določajo naš okus. Ob konzumiranju hrane, se hrana iz polja čiste narave spreminja v polje kulture in se kot taka vpisuje v naše telo, kjer pušča ne majhne sledi. Sodeluje namreč pri oblikovanju posameznikove identitete.

Mnogo znanstvenikov je razmišljalo in pisalo o hrani¹. Vladislav Kotnik v svojem prispevku z naslovom *Utelešenje sebstva in izgradnja identitete ob spominu na hrano* (2001) navaja in tolmači kar precej avtorjev, ki postavljajo hrano v znanstveni diskurz. Deborah Lupton (v Kotnik 2001, 864) meni, da je hrana »simbolični medij per excellence«, ki markira meje med stili življenja, religijami, spoloma, socialnimi razredi, geografskimi regijami, nacijami in kulturami. Hrana strukturira našo osebnost in je močan faktor v definiranju razlik med 'nami' in 'njimi', med 'jaz' in 'drugi'.

Anna Meigs poudarja, da »dajanje, sprejemanje in vračanje prehranjevalnih gest predstavljajo socialni cement, ki drži skupine in ljudi skupaj. Zato hrano definira kot kulturno konstrukcijo (ang. »cultural construction«)« (Kotnik 2001, 868).

Mary Douglas meni, da so sistemi hrane miti ali ritualni sistemi, skozi katerih zakonitosti se hrana ravno manifestira (Kotnik 2001, 868).

Marcel Mauss je pisal o hrani kot o darilu, ki »predstavlja simbolno vrednost za vzpostavljanje in vzdrževanje socialno-emocionalne ekonomije družine in širše družbe«. Hrana in prehranjevanje sta po njegovem mnenju intimno in latentno povezana s konceptijami sebstva (Kotnik 2001, 868).

Pomemben prispevek k antropologiji hrane so pomenili prispevki Claude Lévi-Staussa², ki je v diskurzu o hrani odpiral pomembno problematiko ločnice med kulturo in naturo ter poudarjal »kulturno oblikovanost in socialno urejenost okusa« (Godina-Golja 2004, 70). Iz foničnega trikotnika je izpeljal kulinarični trikotnik³ s katerim dokazuje, da so »hrana, pripravljanje hrane in prehranjevanje komponente specifične družbene komunikacije«. S tem

---

¹ Na tem mestu bi želela navesti ljudski rek, da »hrana ni dobra samo za jesti, ampak je dobra tudi za razmišljanje«, saj se poda k stavku o razmišljanju in pisanju znanstvenikov. Pogosto se hrano pojmuje kot »gorivo« za naše možgane, za naše telo, ki je pogostokrat opisano kot stroj, »mašina« ali avtomobil.

² Glej Lévi-Strauss, Claude: *Le Triangle culinaire*. L'arc, št. 26, 1965, Lévi-Strauss, Claude: *Mitologike 3*. Beograd, 1983, Lévi-Strauss, Claude: *Strukturalna antropologija*. Zagreb, 1988.

³ V razpravi *Kulinarični trikotnik* (Lévi-Strauss 1965) ugotavlja, da človek pozna hrano v treh osnovnih stanjih: surovo, pripravljeno in gnilo. Te tri kategorije tvorijo točke osnovnega kulinaričnega trikotnika, ki ponazarja dvojno transformacijo hrane. Pojav pripravljene hrane je kulturna transformacija surove hrane, stanje gnile hrane je naravna transformacija pripravljene hrane. Po eni strani torej sledimo dvojnosti transformacije predelano/nepredelano, po drugi strani pa dvojnosti kultura/narava. Te tri kategorije pa nikakor niso iste za vse družbene skupnosti (Godina-Golja 2004, 70).

ko se hranimo vzpostavljamo teorijo med kulturo in naturo (Kotnik 2001, 870). Lévi-Strauss je menil, da so poleg sistemov sorodstva ter raznih ritualov in mitov predvsem različne usmeritve okusa in načini priprave prehrane (obrokov) »tisti trajni sociokulturni vzorci človeške eksistence«. Hrana, priprava obrokov in načini uživanja hrane so govornica določene družbe (v našem primeru nacije), v kateri se nezavedno ustvarjajo in realizirajo družbene strukture (Godina-Golja 2004, 70).

4.1 Psihologija prehrane

Psihologija prehrane je znanstvena veda psihologije, katere začetki segajo v sedemdeseta leta prejšnjega stoletja in raziskuje vedenjske determiniranosti in dejavnike človekovega prehranjevalnega vedenja oziroma poenostavljeno rečeno, proučuje psihološke učinke hrane (Kobal Grum in Seničar 2012, 37–40). Prehranjevanje ni le stvar vsakega posameznika, torej ni le stvar individualne izbire, ampak na ta proces vplivajo številni dejavniki. Gedrich (v Kobal Grum in Seničar 2012, 38–39) poda pet determinant in sicer:

- biološke determinante;
- antropološke determinante;
- ekonomske determinante;
- psihološke determinante;
- socio-kulturne determinante.

Za mojo analizo me bodo zanimale zlasti slednje, saj igra pri oblikovanju okusa in prehranjevalnega vedenja posameznika družbeno okolje pomembno vlogo. »Na vedenje posameznika vplivajo skupine, ki jim posameznik pripada (družina, prijateljski krog), skupine, ki bi jim posameznik želel pripadati in skupine, s katerimi posameznik ne želi biti povezan. Vpliv na vedenje imajo predvsem norme, ki veljajo v teh skupinah ./.« (Kobal Grum in Seničar 2012, 39) in ki na posameznika vplivajo posredno.

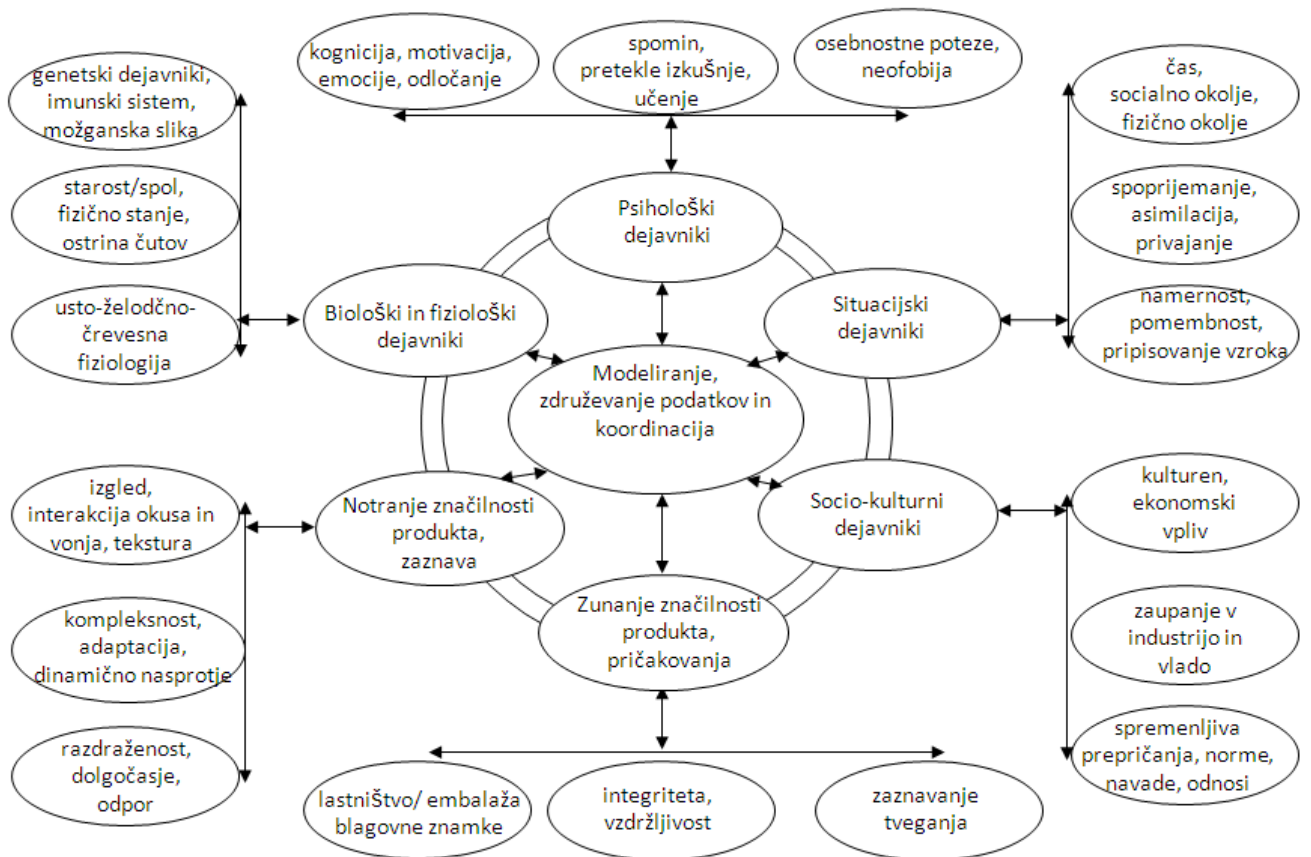
Pri izbiri hrane moramo upoštevati tudi motive in dejavnike zaradi katerih se odločimo za določeno živilo. Vsekakor se posameznik odloči za hrano na podlagi lastnih preferenc, lastne osebnosti in okusa. Vendar se moramo pri tem zavedati, da na vse te notranje dejavnike hkrati vplivajo tudi socialne determinante. Zunanji dejavniki se pri tem nanašajo na okus, barvo, obliko, vonj itd., torej na neke značilnosti živil kot tudi na družbeni kontekst posameznika oziroma kulturo kateri pripada in ki hrano in obred prehranjevanja pojmuje drugače od drugih kultur (Kobal Grum in Seničar 2012, 60).

Na prehranjevalne navade posameznika zlasti vplivajo zunanji dejavniki, ki jim je ta izpostavljen in ki omogočajo njegovo učenje. Prehranjevanje kot tako je namreč naučeno. Naš okus je kulturno določen. Kot primer naučenosti okusa nam Kobal Grumova in Seničarjeva (2012, 69) podata toleranco do grenkega, ki se je z odraščanjem naučimo. Majhni otroci imajo do grenkega odpor in preferirajo predvsem okus sladkega in slanega, z leti pa se to spremeni. Naučimo se tudi izogibati okusom, ki se nam dozdevajo nenavadni in bi morebiti lahko povzročali zastrupitev. Individualen pogled na hrano je skonstruiran pogled na hrano oziroma prehranjevanje skozi spomin na hrano. In ta subjektivni spomin je tudi kolektiviziran, je del kolektivnega spomina na hrano (Kotnik 2001, 872). Če nekako parafraziram, so naša telesa stvar kolektivnega. Torej je tudi naš okus skonstruiran in ni nič kaj individualen.

Köster (v Kobal Grum in Seničar 2012, 60–61) pa dejavnike, ki vplivajo na posameznikovo izbiro hrane, razdeli v šest skupin in sicer so to:

- biološki in fiziološki dejavniki;
- psihološki dejavniki;
- situacijski dejavniki;
- socio-kulturni dejavniki;
- zunanje značilnosti produkta, pričakovanja;
- notranje značilnosti produkta, zaznava.

Slika 4.1: Dejavniki, ki vplivajo na izbiro hrane in pijače.

Vir: Köster (v Kobal Grum in Seničar 2012, 61).

Podrobneje si pogledjmo zlasti situacijske in socio-kulturne dejavnike, ki se nanašajo na posameznikovo družbeno okolje. To okolje vključuje vse norme, prepričanja in vzorce kulture, ki ji posameznik pripada. Vključuje vrednote naroda, ki živi na določenem teritoriju, njegove rituale in običaje. Gre tudi za ekonomske vplive in prepričanja, ki veljajo v točno določenem okolju in času (Kobal Grum in Seničar 2012, 61–62).

4.2 Hrana v polju diskurza

»Hrana je dnevno realiziran in kontinuiran kulturni element.«

(Wiegelman v Tivadar 1999, 64)

Različni diskurzi postavljajo hrano v polje kulture in ne samo v polje materialnosti kot je na primer fizična potreba po sitosti. Hrana ni samo hrana. Je nekaj več. Je kompleksen kulturni objekt, ki se manifestira v različnih simbolnih pomenih. Hrana dobi pomen in postane konstrukt, ko je iz reda narave postavljena v diskurz (kulturo). Tako kot o hrani pravi Mlekuž (2008, 14), ko piše o bureku: »Je snov, ki konstruira, konceptualizira, misli tudi samo besedilo«. Diskurz torej hrano postavi v polje teksta, ki hrano šele opredeli in naredi slovensko, neslovensko, domačo ali kakršno pač že. In tako hrana pridobi tudi čustvene naboje, ki se močno izražajo na političnih poljih. Kot pravi Mlekuž (2008, 172) »kulturnih produktov ne moremo razumeti brez razumevanj oblastnih razmerij, znotraj katerih se producirajo«.

Takoj, ko spregovorimo o hrani, spregovorimo o mnogih konceptih, ki se jih verjetno sploh ne zavedamo. Za vsako našo izjavo najdemo nekaj več, nek globlji pomen in če imamo v mislih Barthesa, lahko rečemo, da hrana predstavlja nek znak⁴. Znak ima različen pomen znotraj različnih diskurzov in znotraj različnih kultur, a hkrati je nekako isti – na materialni ravni predstavlja primarno potrebo po prehranjevanju in posega v prostor vsakdanjega življenja, v katerega diskurzi niso močno pripeti, a ga vseeno nekako uravnava, istočasno pa je močno prisoten v dogodkih znanstvenih diskurzov. Kot pravi Foucault v Mlekuž (2008, 37) izjava »ni idealna forma, ki jo lahko vselej aktualiziramo v kateremkoli kontekstu, v poljubni celoti in pod materialnimi pogoji, ki niso pomembni«. Vsekakor me bodo bolj zanimali ti prvi diskurzi (če jih sploh lahko tako poimenujem, saj gre za bolj objektivno polje).

Diskurz o hrani po Kotniku (2001, 867) odkriva, »da hrana prispeva k oblikovanju subjektivitete, da hrana doprinaša k zavedanju samega sebe in okolja, da individualen odnos do hrane sodeluje pri razvijanju mentalitetnih vzorcev in neposredno vpliva na konstrukcijo identitete.«

---

⁴ Več o znaku v Barthes, Roland (1990): Retorika Starih; Elementi semiologije. Ljubljana: ŠKUC: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Hrana ima v različnih okoljih različen simboličen pomen, ki se producira preko stereotipiziranja. Vsepovsod pa ima enako vlogo; sodeluje namreč pri sooblikovanju odnosnosti znotraj družbe.

5 SLOVENSKA PREHRAMBNA KULTURA

5.1 Zgodovinski pogled

»Povej mi, kaj ješ in povedal ti bom, kdo si.«

Ljudski pregovor

Hrana je bogata zakladnica družbenih razsežnosti in predstavlja pomemben faktor pri oblikovanju naše narodne identitete. Te razsežnosti pa so (skoraj) vedno stereotipno reprezentirane, saj so (kot smo že zapisali), postavljene v polje kulture, kjer nastopajo različni diskurzi. Že osnovno živilo kot je kruh nosi mnoge pomene. V preteklosti so na našem ozemlju mnogokrat kruh stradali ali pa ga enostavno niso poznali. In ravno zato je to živilo predstavljalo živilo, ki je imelo posebno vrednoto, »tudi neke vrste statusni simbol, sredstvo za zunanje označevanje pripadnosti določeni skupini« (Bogataj 1992, 180).

Slovenska kulinarika se je skozi stoletja ves čas spreminjala⁵. Bogataj (1992, 178) pravi, da smo posamezne vplive znali »po svoje prilagoditi, poiskati nove rešitve«. Nadalje Bogataj pravi takole: »/t/orej nikoli ni šlo za slepo prevzemanje jedi. To pa je tudi eden od poglobitvenih pogojev za kakovostno rast kulinarčne kulture, ki ji pravimo narodna kuhinja ipd.« (Bogataj 1992, 178). Na tem mestu se lahko vprašamo, kaj izraz 'narodna kuhinja' sploh pomeni? Kaj so narodne jedi? Po besedah Makaroviča (1988, 127) »ta pojem vsaj do zadnje četrtine 19. stoletja ni bil niti kaj prida razširjen niti ni pomenil kaj več kot pokrajinsko posebne kmečke jedi«. Prva omemba 'narodnih jedi' sodi v leto 1851, ko so pričeli tudi določene izbrane jedi iz podeželja vključevati v »poseben segment narodnjaške meščanske kulture«, razširil pa se je šele v obdobjih po prvi vojni. Pa vendar tudi takrat pojem 'narodnih jedi' ni dosegel

---

⁵ O dediščini kulinarčne kulture na Slovenskem piše dr. Janez Bogataj v delu *Sto srečanj z dediščino na Slovenskem* (1992): *»V srednjem in na začetku novega veka so bile prevladujoče jedi močniki, razne vrste žitnega zdroba in kaše. Kruha so takrat v Sloveniji uživali malo, in še to predvsem rženega in ovsenega. Sir je bil osnovno živilo in za zabelo. Od stročnic je bil priljubljen bob, od mesa so uživali svinjino in govedino, oboje posušeno v dimu ali na zraku, ob praznikih so pekli tudi pogače. Tudi perutnina je imela velik pomen v prehrani. Od 10. Stoletja naprej imamo poročilo o domačem varjenju piva, ki je bilo poleg vina pomembna pijača. Med začimbami ima na Slovenskem najdaljšo »zgodovino« čebula, sicer pa so bile jedi v povprečju veliko manj začinjene kot npr. danes. V prehrani so bili manj zastopani mleko, zelenjava in sočivje.«* (Bogataj 1992, 179)

odmevnega slovesa in je imel v prehrabni kulturi Slovencev le malenkostni pomen (Makarovič 1988, 127).

Hrana je bila skozi zgodovino, predvsem v srednjem veku zaradi fevdalnega sistema, enostranska in skromna. Spremembe v prehrani Slovencev pa nastopijo od 16. stoletja dalje. Te spremembe so prinesli zlasti vplivi avstrijske in srednjeevropske kuhinje. Leta 1799 smo dobili tudi prvo, v slovenskem jeziku napisano kuharsko knjigo, ki nam jo je priskrbel Valentin Vodnik (Bogataj 1992, 178). Za poimenovanje posameznih jedi in kuhinjskih pripomočkov je skušal najti stare slovenske izraze in z njimi zamenjati nemška poimenovanja. Eden izmed njegovih predlogov je na primer zamenjava popačenke *knedl* z ustrežnejšo slovensko besedo *cmok*. Slovenska kuharska terminologija je s tem delom pridobila na uporabnosti, predvsem pa na priljubljenosti (Godina-Golja 2009, 11).

Skozi stoletja se je slovenska kuhinja pod vplivom gospostev Avstrije in Benetk spreminjala in tako je danes v njej moč zaznati zlasti elemente, ki so značilni za ti sosednji kuhinji. Tako so se v loncih slovenskih gospodinj ohranile številne jedi, ki jih imamo kar za 'naše', torej za slovenske, čeprav gre za avstrijsko kulinariko, ki jo predstavljajo »dunajski zrezek, jabolčni zavitek, mesna pečenka stephanie, carski praženec ali 'šmorn' itd.« ter severnoitalijansko, za katero so značilne »testenine, ribe, jota, različne mineštre itd.« (Zevnik in Stanković 2008, 561).

Matjaž Kmecl v kuharici Slovenska kuhinja (1995, 6) o prehrabni kulturi Slovencev dandanes piše takole: »Pri Slovencih ni nikjer pretiranega izobilja, ko gre za hrano /.../. Zato je res vse, kar se lahko imenuje slovenska vsakdanja kuhinja, bolj ali manj skromno, zaznamovano s krompirjem in zeljem. Razkošje se je /v preteklosti/ pojavljajo samo po nekajkrat na leto – za božič, pust, veliko noč, ob žetvi ali svatbi.«

5.2 Prehranjevalni vzorci

Prehranjevanje pridobiva zadnja leta vse več pozornosti, tako iz strani strokovnjakov, znanstvenikov, kot tudi iz medijske strani, kjer je pozornost namenjena zlasti zdravoživiljenjskemu diskurzu in zdravstvenim tveganjem. Vedno večje število restavracij z eksotično kuhinjo, hitro hrano ali *slow foodom* dajejo vtis, da se prehranjevanje v Sloveniji spreminja, hkrati pa postaja na drugi strani vse bolj standardizirano in vezano na tradicijo (Tivadar 2002, 152).

Blanka Tivadar (2002) nam v članku *Od goriva za telo do pripomočka za samouresničevanje: vzorci prehranjevanja v Sloveniji* ponudi sedem prehranjevalnih vzorcev v Sloveniji, ki jih je odkrila na podlagi vprašanj o prehranjevalnih navadah iz raziskave *Živiljenjski stili v medijski družbi*. Slovenska gospodinjstva naj bi tvorile naslednje skupine:

- tri tradicionalistične (40 % vzorca)
- dve hedonistični (30 %)
- skupina zaskrbljenih za telesno težo (20 %)
- skupina nezainteresiranih (10 %)

Iz določitve teh prehranjevalnih skupin po Tivadarjevi lahko ugotovimo, da sta modernost in tradicija v slovenskih kuhinjah prepleteni, še vedno pa z nekaj odstotki več prevladujejo tradicionalisti, za katere je značilen odklonilen odnos do novosti v prehranjevanju in neskrb za zdravo prehrano. Ne zanimajo se niti za svojo telesno težo ali za družbene vidike prehranjevanja. Hrano pojmujejo zelo uporabnostno; je gorivo, ki telo nasiti in mu daje energijo. Restavracij večinoma ne obiskujejo, velik pomen dajejo domači hrani, predvsem mesnim jedem. Če pa že obiščejo restavracijo (s klasično ponudbo), ne eksperimentirajo in vselej naročijo njim poznane jedi (Tivadar 2002, 160–162).

Ker je tradicionalnost zelo zakoreninjena v slovenskosti, predvsem zaradi zgodovinskih razlogov, saj je to pogosto bilo edino oprijemljivo sredstvo preko katerega so se Slovenci v času tujih nadvlad poenotili in potrjevali občutke pripadnosti, si malce podrobneje pogledjmo, kaj pomeni pojem tradicije, ko govorimo o prehrani.

5.3 Pojem tradicije

Pomemben izraz, ki se kar avtomatsko vsili v naš besednjak, ko govorimo o polju prehranjevanja, je tradicija. Ta pridobi nove razsežnosti še posebej takrat, ko istočasno kot o hrani govorimo še o nacionalnosti.

Tradicija je pogosto v nekakšnem navzkrižju s sodobnimi zdravstvenimi razlagami zdravega prehranjevanja. Je slovenska tradicionalna hrana zdrava ali ne? Je današnji trend hitre hrane zdrav? Po navadi je tako, da je zdravo tisto, kar je naše, kar je domače. Vse ostalo kar je tuje, je nezdravo. Obstaja nekakšen strah pred tujim, pred neznanim. In seveda je vse, kar ni slovensko, avtomatično tuje. Takšen diskurz, ki temelji na ljudskosti, je dandanes precej popularen. Vse več je restavracij, ki ponujajo pravo, pristno slovensko hrano, ki pa je kakopak, zaradi svoje kvalitete, mnogo dražja od »nedomače« hrane. Lahko bi rekli, da se na tem mestu vsiljuje ideologija.

Hrana je ideološko polje, kjer se manifestirajo boji med različnimi nacijami, med družbenimi skupinami, med kulturami in subkulturami, med vrstniki, med družinskimi člani, med različnimi starostnimi skupinami, med spoloma in tako dalje. Pogosto se ena skupina upira drugi skupini tako, da ne uživa njihove hrane (ker je zdrava ali nezdrava), jo zavrača ali govori o njej zaničevalno. Po navadi se taka skupina upira oblastnim razmerjem, lahko pa gre za obraten proces, da se dominantna skupina upira marginalnemu, tujemu, alternativnemu. S tem želijo vzpostaviti avtoriteto. Mnogokrat te skupine uporabljajo »nezdravo«, hitro hrano kot upor dominantni »domači« hrani. Ta pa zaznava ta boj kot grožnjo svoji dominantni ideologiji (Mlekuž 2008).

6 HRANA KOT IDENTIFIKACIJSKO SREDSTVO

*»Nacija /se/ najlažje spozna skozi želodec, ker je prav
želodec najbolj konzervativni del vsakega človeka,
prehrambna kultura pa tisti del nacije,
ki se najbolj počasi spreminja«
(Valenčič 2004, 113).*

Prehranjevanje je ena najpomembnejših dejavnosti, ki so vključene v človekovo vsakdanje zadovoljevanje bioloških potreb, ki so nujne za preživetje. Vendar pa prehranjevanje ni samo biološki proces; v bistvu gre v večji meri za družbeni proces – kaj jemo, kako jemo, s kom jemo in kdaj jemo je zelo pomembno. Hrana je torej zelo družbeno določena vsebina. Pierre Bourdieu je menil, da je »okus treba razumeti kot družbeni pojav. Okus ni rezultat individualne izbire, ampak je družbena stvaritev in hierarhiziran«. Hrano razume kot položajni znak in identitetni simbol (Tivadar 2004, 51). Vse v zvezi s hrano, njenim pridobivanjem, pripravo in skupnim uživanjem je drugo z drugim prepleteno in močno povezano s komunikacijo (Luthar 2009, 29).

Preko hrane in predvsem preko procesa hranjenja se manifestira tudi pripadnost določenim socialnim skupinam – vrstniškim, subkulturnim, statusnim, nacionalnim. Antropološka in kulturološka disciplina pojmuje hrano kot pomembno sestavino socialnih interakcij (Tivadar 1998, 63) in kulturno dobrino (Godina-Golja 1996, 9). Ali kot je zapisal Fernand Braudel (v Mlakar Adamič 2004, 8): »Način, kako človek v različnih družbenih skupinah je, se oblači in stanuje, ni nikoli nepomembno. Saj taki trenutki pričajo o nasprotnostih in razlikah med posameznimi družbami, ki vse niso zgolj površinske.«

Prehranjevalne prakse so po Tivadarjevi (1998, 64) vedno koristne za ohranjanje in obnavljanje socialnih sistemov. Nedvomno so tudi eno izmed najpogostejših sredstev razmejevanja in identitetnih razlik. Razlike v prehranjevanju so elementi etničnih stereotipov (Baskar 2004, 59). Ti so razlog posameznikove individualizacije s hrano in prehranjevanjem, ki mu predstavljata središče za ustvarjanje ločnice med njim in drugimi ter sodelujejo pri gradnji nacionalne identifikacije.

Poleg številnih kulturnih dejavnikov, ki sodelujejo pri definiranju in procesih konstrukcije nacionalne identitete, je torej prav zagotovo tudi hrana oziroma jedilnik (Ashley in drugi v Zevnik in Stanković 2008, 555). Zevnik in Stanković (2008, 555–556) menita, da lahko

koncept nacionalne kulinarike mislimo v razmerjih med različnimi skupinami (tudi nacionalni) in prehranjevalnimi navadami.

6.1 Slovenska identiteta s kranjsko klobaso «⁶

Tako kot vsak narod ima tudi slovenski svoje kulturne temelje v lastnostih, ki si jih deli večina pripadnikov te nacionalne skupine, kot so na primer skupno izročilo, tradicija, rituali, jezik, kulinarika in še bi lahko naštevali.

Hrana, ki je družbeno posredovana, ima tudi esencialne pomene. Torej, na videz banalni pojmi, kot so goveja juha, orehova potica ali kranjska klobasa, ki so sicer polisemični, večpomenski, so obenem tudi relativno stabilni pojmi in skozi čas nosilci kolektivnih identitet. O kranjski klobasi je nedavno tega (novembra 2011) izšla monografska publikacija *Mojstrovine s kranjsko klobaso*, avtorja profesorja Janeza Bogataja. Mnogi so se ob izidu tega dela spraševali, kako je mogoče taki banalni stvari, kot je hrana, natančneje kranjska klobasa, posvetiti ne le nekaj strani članka, ampak celotno knjigo. Bogataj na ta očitek odgovarja takole:

»Oznaka 'banalno' je na mestu, saj je značilna za označevanje številnih naših izjemnih prehranskih posebnosti. Prav ta »banalnost« je bila eden od temeljnih razlogov, da sem poskušal pokazati, da lahko skoraj o vsakem živilu ali jedi napišemo knjigo. Ne zaradi knjige, ampak zato, da spoznamo, v kakšne gospodarske, družbene in duhovne razsežnosti so vpete posamezne jedi in kakšne zgodbe nam pripovedujejo. Upam, da bo tudi ta knjiga malce dvignila našo samozavest in spremenila poglede vseh, ki imajo posamezne jedi iz bogate gastronomske palete Slovenije še vedno za »banalne« (Ilich 2011).

---

⁶ To je naslov članka avtorja Iztoka Iliche iz Nedela, dne 27. 11. 2011. V njem avtor intervjuja doktorja Janeza Bogataja o njegovem najnovjšem monografskem delu *Mojstrovine s kranjsko klobaso*. Etnolog »Janez Bogataj se je po končani akademski karieri, potem ko se je ukvarjal z raziskovanjem obrti na Slovenskem in z različnimi šegami v vsakdanjem in prazničnem življenjskem utripu, v zadnjih letih s podvojeno vnemo lotil odkrivanja in uveljavljanja posebnosti in samobitnosti slovenske kulinarične tradicije ter njene sodobnosti. Svoja dognanja je strnil v več bogato ilustriranih knjigah, med katerimi so bile zadnje tudi prevedene in zelo odmevno predstavljene na tujem. S svojim pisanjem in nastopi po Evropi, v ZDA, na Japonskem in še kje je bržkone storil več za slovensko prepoznavnost v svetu, kot je bilo doseženega na drugih področjih.« (Ilich 2011)

Kranjska klobasa ima bogato preteklo zgodovino, prisotna pa je v številnih razpravah, ki segajo nedaleč nazaj. Leta 2004 je bilo za oživitev slovesa kranjske klobase izvedeno prvo strokovno ocenjevanje, ki je nato preraslo v tridnevni festival, ki obsega ocenjevanje, razstavo, koncert in veselico. Po besedah Bogataja je »zanimivo, da so istega leta začeli organizirati festival kranjske klobase tudi v Clevelandu v ZDA. In seveda, krona vsega je bila zaščita kranjske klobase z geografsko označbo v Sloveniji« (Ilich 2011).

Slika 6.1: Kranjska klobasa

Vir: Štor (2012).

Letošnje leto⁷ je kranjska klobasa tudi precej vroča tema, saj so si sprva na Gospodarskem interesnem združenju za kranjsko klobaso prizadevali za njeno zaščito iz strani Evropske unije kot slovenske avtohtone jedi. 18. februarja je do te zaščite iz strani Evropske komisije tudi prišlo in kranjska klobasa je zasedla eno izmed mest med geografsko zaščitenimi slovenskimi proizvodi, ki jih je do sedaj 11 in med katerimi so tudi prekmurska gibanica, idrijski žlikrofi, belokranjska pogača in nanoški sir. Ker pa v sosednji Avstriji izdelujejo podobno klobaso, je sedaj nastal prepir⁸, komu pripada zaščita te, po besedah Bogataja (Ilich

---

⁷ Leto 2012

⁸ »Težava je nastala, ker se ta oznaka uporablja tudi v Avstriji, zato na Dunaju nasprotujejo temu, da bi bila dovoljena le v Sloveniji, saj bi bili proizvajalci v Avstriji prisiljeni v preimenovanje uveljavljenega imena, ki je na Dunaju in v drugih avstrijskih deželah domače še iz časov habsburške monarhije, čeprav je klobasa takrat prihajala iz Slovenije« (Štor 2012).

2011) »nekdaj odlične klobase« (Štor 2012). Tej nasprotuje tudi hrvaško ministrstvo za kmetijstvo, ki je vložilo »ugovor na predlog zaščitene geografske označbe proizvoda pod imenom 'kranjska klobasa' /.../«. Razlog tega ugovora je ta, da želi naša soseda tudi zaščititi svoje proizvode, med katerimi je letno za deset milijonov evrov kranjskih klobas (MCC RTV SLO, 15. avgust 2012).

Boris Jež, predsednik Gospodarsko interesnega združenja za kranjsko klobaso, je v oddaji Prava ideja iz dne 16. 5. 2012 dejal, da je zaščita blagovnih znamk pomembna zato, da niso možne potvorbe raznih proizvajalcev, ki niso certificirani in zaradi večje prepoznavnosti slovenskih jedi v tujini. Profesor dr. Janez Bogataj je ob tem dejal, da so danes za predstavitev slovenskih blagovnih znamk s področja turizma v tujini potrebne zgodbe, za pripovedovanje o katerih pa je potrebno dobro poznavanje le-teh. To poznavanje pa je po besedah Bogataja v Sloveniji še zelo slabo. Zakaj bi potemtakem bilo potrebno, da geografsko zaščitimo slovenske jedi? (Štor 2012)

Morebiti je razlog res v prepoznavnosti slovenske kuhinje na tujih tleh. Mogoče je razlog v za današnji čas značilnih postmodernih vrednotah, ki vsebujejo težnje po »varovanju okolja, naravnem življenju /.../, oživljanju in izumljanju tradicij in podobnem« (Tivadar 2002, 160). Razlog je tudi in mislim da predvsem ta, da želimo Slovenci z zaščito naše hrane poudariti razliko do drugih skupin, do skupin, ki jim ne želimo pripadati ali biti z njimi povezani.

Precej aktualna tema je tudi prodaja hitre hrane in raznih prigrizkov, med katerimi prevladujejo zlasti pica, kebab, pleskavice in burek (Sajovic 2012), ki jih dobimo v raznih prodajalnah in kioskih na številnih ulicah širom Slovenije. Na medijskem portalu RTV Slovenija sem zasledila, da na to situacijo vendarle ne gledajo vsi tako mirno in odobravajoče (MMC RTV SLO, 10. julij 2012) ter da so pristni slovenski prigrizki v mestnih jedrih pogrešani. Kuharski mojster Jure Tomič na to situacijo odgovarja sledeče: "Na to ne gledam nacionalistično, toda na vsakem koraku vidimo čevapčiče, kebab, nikjer pa ne moremo dobiti kranjske klobase ali bograča." (Sajovic 2012)

6.2 Hrana kot vezivo slovenske nacionalne identitete

»Če si Slovenec, ješ potico, tudi če je zunaj štirideset stopinj.«
(Molek v Čepin Čander 2009)

Vsak posameznik ima v svoji kulturi na voljo določene vsebine in koncepte iz katerih izbira in črpa pomene, simbole, spoznanja itd. ter tako konstruira svojo lastno identiteto. Poistoveti se torej z vsebinami, ki so na voljo v njegovi družbi. Ena izmed teh kulturnih vsebin je vsekakor tudi hrana.

Naša nacionalna identiteta je skupek več socialnih vlog in vsakdanjih samopredstavitev, ki jih oblikujemo na podlagi vsebin, ki jih črpamo iz lastne kulture, drugim ljudem ter omogoča navezovanje družbenih odnosov, ki so večinoma skozi čas dokaj stabilni (Ule 2000, 312).

Slovenci so se v zadnjih stoletjih in se dandanes še zmeraj močno identificirajo s prostorom, torej z geografskim ozemljem Slovenije. Južnič (1993, 146) tako vrste identitete poimenuje »teritorialna«. Ta identiteta je vezana na socialni družbeni prostor, ki ga določajo teritorialne meje in znotraj katerih se dogaja družbena dinamika odnosov. Prostor s katerim se posamezniki identificirajo in na katerega jih vežejo močna čustva imenujemo domovina. Človek se počuti varnega takrat, ko ima zagotovljeno identifikacijsko sidrišče v prostoru, ki mu vzbuja občutke domačnosti. »Tudi ko človek nima povsem natančno določene teritorialne identitete, čuti potrebo po domačnosti /.../« (Južnič 1993, 146–147).

To domačnost si morajo Slovenci, ki živijo zunaj teritorialnih meja nacionalne države, ustvarjati z vsebinami slovenske kulture, ki so jim najbolj dosegljive. Ena izmed teh je vsekakor hrana. Če povzamem z besedami Godine-Golja (1996, 9): »Pri izbiri, uporabi in pripravi živil in njihovem uživanju je človek vpet v socialno mrežo njemu bližnjega sveta«.

Patriotični duh domovine najpogosteje najbolj utelešajo tisti Slovenci, ki so pretrgali stik z domovino. Tako se na različnih koncih sveta Slovenci trudijo ohranjati običaje in rituale iz njihove rodne dežele. Po besedah Nadje Molek, hčere Slovenca in Argentine, ni nič čudnega, če je nedavno tega kakšen Slovenec sredi Buenos Airesa vzredil prašiča in kasneje pripravil koline. Pravi tudi, da so Slovenci znani predvsem po kulinariki. V Argentini namreč že več kot šestdeset let »uporno ohranjajo pripravo tradicionalnih slovenskih jedi, ki so jih v

teh letih lepo uskladili z argentinskim asadom (neke vrste žar, čeprav z našim žarom razen rešetke za pečenje nima prav nič skupnega). Čeravno ne vsak dan (ker je prevroče, predrago in vzame preveč časa), pa imajo vsaj ob koncih tedna na mizi praviloma govejo juho, golaž, pražen krompir, kranjske klobase, krvavice, kislo zelje, štruklje, jabolčni zavitek in podobno.« (Čepin Čander 2009)

Tudi v Londonu živeči Slovenci se trudijo ohraniti stik z domovino. Junija 2012 so namreč v eni izmed tamkajšnjih blagovnic odprli dneve slovenske hrane in pijače, kjer je mogoče kupiti različna vina, kranjske klobase, prekmursko gibanico, jabolka in pivo. Po besedah dopisnice Radia Slovenija Nine Kojima naj bi šlo »za enega najboljšejših projektov zadnjih let, zasluge zanj pa ima predvsem slovenski veleposlanik v Londonu Iztok Jarc, ki je ob pomoči prijateljev na police britanske trgovine pripeljal slovensko hrano in pijačo.« (MMC RTV SLO 2012, 29. junij)

Slika 6.2: Slovenija v Londonu - tudi na kolačkih

Vir: RTV SLO (2012).

7 ANALIZA EMPIRIČNEGA DELA

7.1 Uvod, zbiranje podatkov

Za razumevanje analize raziskave naj najprej opišem sam proces empiričnega dela, v katerem sem na podlagi anketnega vprašalnika ugotavljala razlike v percepciji pomena hrane kot nosilke neke etnične oziroma nacionalne identitete med Slovenci, ki živijo na teritoriju države Slovenije in Slovenci, ki živijo v Nemčiji. Vzorec analize je predstavljal 50 prebivalcev Slovenije in 50 prebivalcev Nemčije.

7.2 Rezultati in razprava

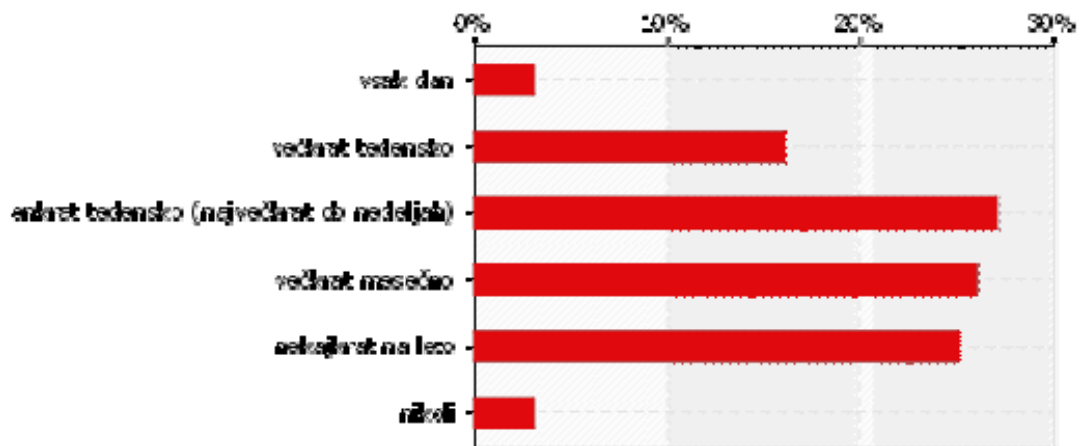
7.2.1 Demografski podatki

V anketi me je zanimal samo spol anketirancev. Ugotovila sem, da so na anketo večinoma odgovarjale ženske, iz česar lahko sklepamo, da so ukvarjanje s hrano, kuhanje in ostali opravki povezani s prehranjevanjem v današnji slovenski skupnosti še vedno v domeni žensk. V anketi namenjeni Slovincem, ki živijo na teritoriju Slovenije, je odgovorilo 77 % žensk in 23 % moških, v drugi anketi, kjer so odgovarjali Slovenci živeči v Nemčiji, pa predstavlja delež žensk 65 %, moških pa 35 %.

7.2.2 Slovenci živeči v Sloveniji

Na vprašanje kako pogosto jedo tradicionalno slovensko hrano, je bilo največ odgovorov (27 %) enkrat tedensko (najpogosteje ob nedeljah), večkrat mesečno (26 %) in nekajkrat na leto (25 %). Kot je razvidno na spodnjem grafu (Graf 1), le majhen delež anketirancev (3 %) uživa tradicionalne slovenske jedi vsak dan ali nikoli. Med anketiranci 88 % pozna tipične slovenske jedi, 22 % pa ne pozna sestavin slovenske narodne kuhinje. 36 % jih večkrat mesečno obiskuje restavracije in takrat se v večini (30 %) odločajo za restavracije z eksotično hrano (na primer japonsko, vietnamsko, mehiško itd.), tradicionalne restavracije, ki vsebujejo ponudbo tipičnih slovenskih jedi (29 %) ali za restavracije z italijansko kuhinjo (29 %).

Graf 7.1: Kako pogosto jeste tradicionalno slovensko hrano?

Vir: Enklikanketa

Ponavadi v restavracijah ne eksperimentirajo in izberejo hrano, ki jo poznajo, so je navajeni in vedo, kakšen okus ima. Le 30 % anketiranih pa se odloči tudi za hrano, ki je še ne pozna in je niso še nikoli poskusili. Skoraj vsi anketiranci pojmujejo slovensko hrano kot okusno (92 %) in zdravo (64 %), prav tako pa pojmujejo tudi kuhinje ostalih evropskih držav (64 %).

Na zadnje vprašanje *Ali se vam dozdeva, da se ob uživanju tipične slovenske hrane počutite bolj integrirane v slovensko skupnost oziroma, da gojite čustva nacionalne pripadnosti* je 32 % anketirancev odgovorilo pritrdilno, kar je v splošnem nizek odstotek, še vedno pa predstavlja eno tretjino vseh anketiranih.

7.2.3 Slovenci živeči v Nemčiji

Največ anketiranih uživa tradicionalno slovensko hrano nekajkrat na leto (31 %) in večkrat mesečno (27 %), nihče med njimi ne uživa tradicionalnih slovenskih jedil vsak dan, 4 % pa narodnih jedi sploh ne uživa. Večji del vprašanih pozna tradicionalne slovenske jedi (90 %), v restavracije pa zahajajo večkrat mesečno ali večkrat letno (oboje 33 %). Najpogosteje izberejo restavracije z eksotično (38 %) in italijansko hrano (32 %), kjer izbirajo hrano, katere okus jim je poznan in ne preizkušajo novih jedi (73 %), kot je to razvidno iz slike Graf 2.

Slovensko hrano pojmujejo kot okusno (94 %) in zdravo (81 %), ostale evropske kuhinje pa se jim zdijo prav takšne (69 %).

Najpomembnejši in najzanimivejši pa so rezultati zadnjega vprašanja na temo povezave prehranjevanja in občutkov nacionalne povezanosti. Kar 42 % vprašanih meni, da ob uživanju tradicionalne slovenske hrane goji čustva nacionalne pripadnosti in se tako počuti bolj integrirane in povezane z domovino.

Graf 7.2: Ali se pogosteje odločate za hrano, ki ...

Vir: Enklikanketa

7.2.4 Analiza rezultatov

Z anketnim vprašalnikom sem želela ugotoviti, ali obstaja razlika v konceptiji hrane in njenega vpliva na občutke nacionalne pripadnosti med Slovenci, ki živijo na teritoriju Slovenije in Slovenci z domovanjem v Nemčiji. Rezultati raziskave so pokazali, da ni velikih odstopanj v percepciji hrane in prehranjevalnih vzorcih med obema skupinama Slovencev. Poznajo pojem slovenskih narodnih jedi, v restavracije zahajajo večkrat mesečno ali večkrat letno in se odločajo za take, ki ponujajo italijansko hrano ali eksotične jedi japonske, vietnamske ali mehiške kuhinje. Oboji se odločajo za hrano, ki jim je poznana in ne eksperimentirajo, vselej

se odločijo po principu kar poznam je dobro. Slovensko hrano in prav tako kuhinje drugih evropskih držav večinoma pojmujejo kot okusne in zdrave, nekaj odstotkov pa se sprašuje o hranilnih vrednostih ter štetju kalorij in to hrano dojemajo kot nezdravo.

Do odstopanj med izbranimi skupinama pa prihaja predvsem pri frekvenci uživanja slovenske tradicionalne hrane. Medtem ko Slovenci živeči v Nemčiji večinoma uživajo slovenske jedi nekajkrat na leto ali večkrat mesečno, jo Slovenci v Sloveniji jedo enkrat tedensko, največkrat tradicionalno ob nedeljah. Največje odstopanje pa predstavlja vprašanje povezanosti slovenske kulinarike in občutkov nacionalne pripadnosti, na katerega je skoraj polovica (42 %) Slovencev v Nemčiji odgovorilo, da se ob uživanju tradicionalnih slovenskih jedi počutijo bolj integrirane v slovensko skupnost. Ne smem zanemariti tudi precej velikega deleža (32 %) pritrdilnih odgovorov med Slovenci živečimi v Sloveniji.

Ugotovimo lahko, da hrana lahko predstavlja konstitutivni element nacionalne identitete in je eden izmed nosilcev kolektivne identifikacije in obenem sredstvo razlikovanja od drugih skupin. To dejstvo je zlasti očitno pri Slovencih, ki živijo zunaj meja rodne Slovenije. Ti ob uživanju tradicionalne slovenske hrane čutijo globlja nacionalna občutenja. Ravno fakt, da ti ljudje niso neposredno povezani s svojo domovino in nimajo točno določene teritorialne identitete, nas pripelje k spoznanju, da svoje občutke po domačnosti ustvarjajo preko kulinarike. Kranjska klobasa, potica in goveja juha so v tem primeru esencialni pojmi, ki so lahko nosilci kolektivnih identitet. Z njihovim uživanjem proizvajajo razliko do ostalih skupin na nemških tleh, od katerih se zaradi želje po prvinskosti (torej domačnosti) želijo distancirati.

8 ZAKLJUČEK

"Kuhanje je kot ljubezen: vanj se vrzi s svojim celotnim bitjem ali sploh ne."

Julia Child (v Klun 2012)

Hrana, kot del kulture, se zarisuje v naše telo in tam pušča stopinje. Z vstopom (preko prehranjevalnega procesa) v telo postane del nas, del naše identitete. V družbenem kontekstu je hrana neke vrste komunikacija. Govori in sporoča o naši individualni identiteti kot tudi o nacionalni in kulturni identiteti, izraža naš socialni položaj, naša religijska prepričanja in še marsikaj drugega, česar se večinoma sploh ne zavedamo. Kajti prehranjevalno vedenje se v večji meri nahaja v naši podzavesti. Je govorica, ki jo razumejo vsi posamezniki, vsi pripadniki določene družbe, kulture in nacionalnosti. Če parafraziram, je hrana govorica, ki jo razumejo vsi ljudje.

Raziskovanje polja diskurzov o hrani predstavlja vstopanje v povsem nova polja, ki obsegajo razprave o identiteti, telesu, stereotipiziranju, hierarhizaciji moči in še mnogo več. In prav zato sem se pri pisanju diplomskega dela težko osredotočila zgolj na en aspekt tega cvetočega polja. Osnovni namen diplomskega dela je bil raziskati, kako je pojem hrane in prehranjevanja neločljivo povezan s pojmom identitete ter pokazati, da pojem nacionalne pripadnosti oziroma identitete ni instanten pojem, ki bi obstajal sam po sebi. To raziskovanje sem opravila tudi na empiričnem področju s pomočjo anketnega vprašalnika. Z njim sem želela preveriti ali obstaja razlika v konceptiji hrane in njenega vpliva na občutke nacionalne pripadnosti med Slovenci, ki živijo na teritoriju Slovenije in Slovenci z domovanjem v Nemčiji. Ugotovila sem, da razlike med obema skupinama so, vendar so te minimalne in ni bilo moč zaznati velikih odstopanj. Če povzamem, za obe skupini veljajo (kot je to ugotovila že Tivadarjeva 2002) precej tradicionalni vzorci prehranjevanja. Tradicija je močno prisotna v obeh skupinah in nanjo se tudi glasno sklicujeta. Slovencem, ki živijo izven etničnih meja Slovenije, natančneje v Nemčiji, slovenska kulinarika predstavlja nosilko kolektivne identitete.

Na moje raziskovalno vprašanje: »Ali hrana lahko predstavlja konstitutivni element nacionalne identitete in če da, na kakšen način?« lahko odgovorim pritrdilno. Da, hrana lahko predstavlja konstitutivni element nacionalne identitete in je eden izmed nosilcev kolektivne identifikacije na primeru slovenske nacionalne identitete in obenem je sredstvo razlikovanja od drugih skupin.

Sklenem lahko, da so, na podlagi mojega raziskovanja, identitete, ki so povezane s kulinariko nekega nacionalnega prostora, družbeno precej stabilno determinirane. Ker pa so povezane in prepletene z različnimi geografskimi prostori, zgodovinskimi trenutki, podnebnimi spremembami itd., pa so po drugi strani vsekakor tudi fluidne in hitro spreminjajoče.

Srce slovenske prehranske kulture leži v tradiciji in pojmu narodnosti. Razlog temu so dogodki, ki segajo v davno in nedavno zgodovino, ki so pojmu slovenstva ves čas majali tla pod nogami. Na ta način, se je narodna zavest Slovencev krepila in izražala tudi pri različnih obrokih za jedilnimi mizami. Morebiti je to dejstvo še bolj živo in prisotno dandanes, ko želimo z zaščito naših jedi ostati nedotakljivi in imuni na vso hrano (in vse kar je z njo povezano), ki ni »domača«. Institucija slovenstva leži v kranjski klobasi, goveji juhi, prekmurski gibanici, idrijskih žlikrofih, žgancih, potici in podobnem, aktivna pa je ob nedeljah za mizo.

9 LITERATURA

Barthes, Roland. 1990. *Retorika Starih; Elementi semiologije*. Ljubljana: ŠKUC: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Baskar, Bojan. 2004. Prehranjevalne prepovedi in tabuji: fragmenti iz antropologije prehranjevanja. *Emzin: revija za kulturo* XVI (3–4): 57–60.

Bogataj, Janez. 1992. *Sto srečanj z dediščino na Slovenskem*. Ljubljana: Prešernova družba.

Čepin Čander, Maja. 2009. *Če si Slovenec, ješ potico, tudi če je zunaj štirideset stopinj*. Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/%E2%80%A8objektiv/1042268793 (13. avgust 2012).

Dolar, Mladen. 2003. Slovenska nacionalna identiteta in kultura – navodila za uporabo. V *Nacionalna identiteta in kultura*, ur. Neda Pagon in Mitja Čepič, 21–35. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo.

EnKlikAnketa. Dostopno prek: <http://www.1ka.si/> (17. avgust 2012).

Godina-Golja, Maja. 1996. *Prehrana v Mariboru v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja*. Maribor: Obzorja.

--- 2004. Levša, Kravjec, Bider: prispevek etnologije k raziskovanju in razumevanju prehrane. *Emzin: revija za kulturo* XVI (3–4): 69–71.

--- 2009. Slovenske kuharske knjige od 1868 – 1940: vir za razumevanje vsakdanjika. V *Rezine poželenja: hrana in komunikacija v perspektivi družbenih ved*, ur. Oto Luthar in Mateja Grgič, 9–18. Nova Gorica: Fakulteta za humanistiko Univerze v Novi Gorici.

Ilich, Iztok. 2011. *Identiteta s kranjsko klobaso*. Dosegljivo prek: <http://www.delo.si/druzba/panorama/identiteta-s-kranjsko-klobaso.html> (13. avgust 2012).

Južnič, Stane. 1993. *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Klun, Alenka. 2012. *Julia Child: Vrhunska kuharica, ki je Ameriki razkrila kaj pomeni »bon appetit«*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/zabava/zanimivosti/julia-child-vrhunska-kuharica-ki-je-ameriki-razkrila-kaj-pomeni-bon-appetit/289534> (16. avgust 2012).
- Kobal, Darja. 2000. *Temeljni vidiki samopodobe*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Kobal Grum, Darja in Manca Seničar. 2012. *Uvod v psihologijo prehrane*. Ljubljana: Biotehniška fakulteta, Oddelek za živilstvo.
- Kotnik, Vladislav-Vlado. 2001. Utelešenje sebstva in izgradnja identitete ob spominu na hrano. *Teorija in praksa* 38 (5): 861–880.
- Luthar, Oto. 2009. Hrana in strast – Kulinarične pokrajine interkulturnega sporazumevanja. V *Rezine poželenja: hrana in komunikacija v perspektivi družbenih ved*, ur. Oto Luthar in Matejka Grgič, 29–36. Nova Gorica: Fakulteta za humanistiko.
- Makarovič, Gorazd. 1988. Prehrana v 19. Stoletju na Slovenskem. V *Slovenski etnograf XXXIII-XXXIV*, ur. Ivan Sedej, 127–205. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
- Mihelač, Lorena. 2011. *Nacionalna identiteta in glasba pri šoloobveznih mladostnikih*. Doktorska disertacija. Nova Gorica: Fakulteta za humanistiko.
- Mlakar Adamič, Jasna. 2004. *Teknilo nam je!*. Trbovlje: Zasavski muzej.
- Mlekuž, Jernej. 2008. *Burek.si?! : koncepti, recepti*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Musek, Janek. 1994. *Psihološki portret Slovencev*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Nastran Ule, Mirjana. 2000. *Sodobne identitete – V vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Pagon, Neda. 2003. Predgovor – o orodjih in orožjih. V *Nacionalna identiteta in kultura*, ur. Neda Pagon in Mitja Čepič, 7–18. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo.
- RTV SLO. 2012a. *Slovenska hrana dosegljiva (tudi) v Londonu*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/tureavanture/novice/foto-slovenska-hrana-osvaja-tudi-london/286340> (13. avgust 2012).

--- 2012b. *Hrvaška ne priznava slovenske kranjske klobase*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/evropska-unija/hrvaska-ne-priznava-slovenske-kranjske-klobase/289477> (17. avgust 2012).

Sajovic, Kaja. 2012. *Kebab da, kranjske klobase nikjer – v iskanju slovenske ulične hrane*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/tureavanture/podobe-slovenije/kebab-da-kranjske-klobase-nikjer-v-iskanju-slovenske-ulicne-hrane/287121> (14. avgust 2012).

Smith, Anthony D. 2005. *Nacionalizem: teorija, ideologija, zgodovina*. Ljubljana: Krtina.

Šabec, Ksenija. 2006. *Homo europeus: nacionalni stereotipi in kulturna identiteta Evrope*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Štor, Marko. 2012. *Zaščita blagovnih znamk v kulinariki*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/pravaideja/novica/535> (13. avgust 2012).

Štrajn, Darko. 1995. Slovenska matrika identitete. V *Meje demokracije: refleksije prehoda v demokracijo*, ur. Darko Štrajn, 151–168. Ljubljana: Liberalna akademija, Društvo za proučevanje politične demokracije in liberalizma.

Tivadar, Blanka. 1998. Meso in čokolada – socialne hierarhije prehranjevalnih praks. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 26 (189): 63–84.

--- 2002. Od goriva za telo do pripomočka za samouresničevanje: vzorci prehranjevanja v Sloveniji. *Družboslovne razprave* XVIII (39): 151–178.

--- 2004. Prisiljeni v okus: družbeno strukturiranje prehranjevalnih navad. *Emzin: revija za kulturo* XVI (3–4), 51–55.

Valenčič, Jana. 2004. Iz serije pri mizi z Britanci. *Emzin: revija za kulturo* XIV (3–4): 113–115.

Zevik, Luka in Peter Stanković. 2008. Jedilniki v Novih Fužinah: hrana in procesi medkulturnih izmenjav v večetnični soseski. *Teorija in praksa* 45 (5): 552–574.

Žižek, Slavoj. 1993. *Jezik, ideologija in Slovenci*. Ljubljana: Delavska enotnost.

PRILOGA A: Anketni vprašalnik

Sem Tina Mastnak, študentka četrtega letnika kulturologije na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani. Pri pisanju diplomskega dela z naslovom Hrana kot sredstvo potrjevanja slovenske nacionalne identitete bi mi odgovori anketnega vprašalnika, ki je pred Vami, izjemno pomagali. Anketa je anonimna in služi kot empirični del diplomskega dela.

Prosim obkrožite črko pred odgovorom, ki se Vam zdi ustrezen.

1. Prosim označite Vaš spol
  - a. ženski
  - b. moški

2. Kako pogosto jeste tradicionalno slovensko hrano?
  - a. vsak dan
  - b. večkrat tedensko
  - c. enkrat tedensko (največkrat ob nedeljah)
  - d. večkrat mesečno
  - e. nekajkrat na leto
  - f. nikoli

3. Ali veste, katere jedi naj bi bile tipične oziroma tradicionalne slovenske jedi?
  - a. da
  - b. ne

4. Kako pogosto obiskujete restavracije?
  - a. večkrat tedensko
  - b. večkrat mesečno
  - c. večkrat letno

d. skoraj nikoli

5. Kakšne restavracije najpogosteje izberete?

a. tradicionalne z slovensko hrano

b. italijanske

c. balkanske

d. ameriške oziroma take, ki strežejo hitro hrano – *fast food*

e. restavracije z eksotično hrano (na primer japonsko, vietnamsko, mehiško itd.)

6. Ali se pogosteje odločate za hrano, ki ...

a. ... jo poznate, veste kakšen okus ima in ste je navajeni

b. ... je še ne poznate in je še niste nikoli poskusili

7. Kakšna je za Vas slovenska prehrana?

a. okusna

b. neokusna

8. Bi rekli, da je slovenska prehrana ...

a. zdrava

b. nezdrava

9. Kakšne se Vam zdijo kuhinje drugih evropskih dežel?

a. okusne in zdrave

b. neokusne, vendar zdrave

c. okusne in nezdrave

d. neokusne in nezdrave

10. Ali se vam dozdeva, da se ob uživanju tipične slovenske hrane počutite bolj integrirane v slovensko skupnost oziroma, da gojite čustva nacionalne pripadnosti?

a. da

b. ne

Hvala za Vaše odgovore in lep dan še naprej! ☺